

Sziszüphosz halhatatlan...

– Gondolatok Albert Camus halálának 50. évfordulóján –

Természetesen el lehet képzelni, hogy a világegyetemnek s benne az emberi létnek van valamiféle értelme, de azt, hogy az miben áll vagy hol keresendő – vagy legalább kereshető –, az emberi értelem sajnos már elképzelni sem tudja. Létünk ez alapvető abszurdításával szemben csak háromféle emberi magatartás létezik.

Az egyik az alázatosan hívó emberé, aki hisz abban, hogy a világmindenséget valamely, az emberit mérhetetlenül meghaladó értelem és erő hozta létre, tartja fenn és igazgatja, e hit alapján biztosra veszi, hogy igenis van mindennek értelme, bár azt a korlátolt emberi elme elképzelni sem tudja. E magatartás legtömörebb s egyben legszebb, legköltőibb megfogalmazását magyar költőnek köszönhetjük, Berzsenyi Dánielnek: „Isten, kit a bölcs lángesze fel nem ér, ... léted világít, mint a nap, de szemünk bele nem tekinthet”...

A másik a dacos nihilistáé és az öngyilkosé. A kettőt bizvást vehetjük egy kalap alá. A nihilista, ha következetes, öngyilkos lesz. Ha ezt nem teszi, akkor vagy nem következetes, vagy egyszerűen csak gyáva.

A harmadik a görög mitológia Sziszüphoszáé, aki merészelt túljárni az istenek eszén, s ezért örökre szóló büntetésre – s így halhatatlanságra is – ítéltetett: a görög mitológia alvilágában, a Tartaroszban hatalmas sziklát görget állandó, iszonyú erőfeszítéssel a hegy csúcsa felé, amelyet elérve azonban a szikla csúfondárosan azonnal visszagördül, Sziszüphosz tehát kezdheti előlről az egészet. Alakját Tiziano csodálatos, megrázó, sőt lebukó erejű festménye őrzi, és Camus *Sziszüphosz mítosza* (*Le Mythe de Sisyphe*) című tanulmánya.

Csak úgy mellékesen: van természetesen egy negyedik lehetőség is, amelyet csak azért említek meg, mert ez a legelterjedtebb: nem foglalkozunk a kérdéssel, hiszen eszünkbe sem jut. Élünk úgy, ahogy éppen adódik, igyekszünk élvezni azt, ami kellemes, elkerülni azt, ami kellemetlen, aztán meghalunk, ennyi az egész... Tudom, hogy ez a legáltalánosabb magatartás, amely azonban – szerény

véleményem szerint – nem emberi. Így élnek az állatok, akik (amelyek?) éppen ezért biztosan boldogabbak nálunk, kár, hogy ezt nem tudhatják...

Camus – és Sziszüphosz – létfilozófiáját, magatartását, lelki világát természetesen nagyon nehéz megérteni, még elképzelni is. Akinek megadatott a kegyelem, hogy hisz – akarva sem tudna nem hinni – a mindenség teremtettségében és Teremtőjében, annak csak azzal az abszurdummal kell élnie, hogy oly nyomorúságos értelmet kapott, amelynek csúcsteljesítménye olyan kérdések felvetése, melyeket képtelen megválaszolni, és ezen a szomorú felismerésen átsegítheti az alázat. A hétköznapi vallássság pedig egyszerűen utilitarizmus: az örök üdvösség reményében próbálok jól, helyesen – Isten akarata szerint – élni. No persze: ehhez is bátorság kell. Hogyan is mondja Illyés Gyula Bernáth Aurél egy képe alá c. költeményében: „A legnagyobb bátorság a remény.” Lehet... Szerény véleményem szerint még nagyobb bátorság hinni remény nélkül is. Emberként megállni helyünkét remény és hit nélkül is: hősiesség, Camus Sziszüphoszának hősiessége, ahogy azt a Sziszüphosz mítoszának záró mondatai tanúsítják:

„A hegy lábánál hagyom el Sziszüphoszt. Terhét az ember mindig megtalálja. És Sziszüphosz a nagyobb állhatatosságra tanít bennünket, amely tagadja az isteneket, görgeti a követ, és ő is úgy találja, hogy minden rendben van. Az immár gazdátlaná vált mindenséget sem tartja meddőnek és értéktelennek. A kő minden grammja, az éjbe borult hegy minden kis röge egész világot jelent számára. A csúcs elleni harc képes kitölteni az emberi szívet. Sziszüphoszt boldog embernek kell képzelnünk.”

Ennek a kétségtelenül fanyar és kesernyés boldogsághoz vezető hősiességnek hiányát rója fel Camus az egzisztencialistáknak, Sartre-nak, Husserlnek, Kierkegaard-nak, Heideggernek, Jaspersnek, és íróársának, Kafkának is. Az abszurdummal nincs megalkuvás. Ki lehet előle térni, amennyiben nem vesszük tudomá-

sul. Vagy végrehajtjuk azt az „ugrást”, amely valamiféle értelmet ad létünknek, s ezzel feladjuk Sziszüphosz dacos méltóságát és kesernyés boldogságát. Kafka életművéről írt tanulmánya szerint (*L'ArbalPte*, 1943):

„Csak azt látom, hogy maga az abszurd mű is elvezethet ahhoz a hűtlenséghez, amelyet mindenképpen kerülni szeretnék... Megmagyaráz és reményt ébreszt... Mindenesetre nagyon különös, hogy egzisztencialista írók és filozófusok, mint Kafka, Kierkegaard és Schestow, akik elsődlegesen az abszurdummal s annak következményeivel vesződnek, valamenynyien ezzel a hatalmas, reményteljes kiáltással végzik... Fel- és elismerjük az abszurdumot, és kiegyezünk vele, s e pillanattól fogva tudjuk, hogy nem is olyan abszurd...”

Ezt a kiegyezést Camus nem tudja elfogadni, erre az „ugrásra” nem képes. Más kérdés, hogy belenyugvó Sziszüphosza egyben lázadó Prométheusz is, akit az istenek azért sújtottak ugyancsak örökkévaló büntetéssel – és ezáltal halhatatlanságra is –, mert ellopta embertársai számára a tüzet...

Mindez agyamba tolu, amikor arra gondolok, hogy a 20. század egyik legragyogóbb s minden bizonnyal legőszintébb és legtisztességebb gondolkodója, az irodalmi Nobel-díjjal 1957-ben kitüntetett **Albert Camus** ezelőtt kerek ötven évvel, 1960. január 4-én, alig 47 évesen életét vesztette egy ostoba és teljesen megmagyarázhatatlan közlekedési balesetben. Emlékszem még az akkori újságjelentésekre: a Nobel-díjas író, Albert Camus barátjával, Michel Gallimard-dal együtt annak sportkocsijában Párizsba igyekező Petit-Villebevin közelében halálos autóbaleset áldozata lett. A gyors sportkocsi nyílegyenes, jegenyékkal szegélyezett úton utólag kideríthetetlen okokból letért az útról, és fának rohant. A hatósági vizsgálatok szerint a jegenyesor által a nagy sebesség következtében szilánkokra tört napfény vibrálása megzavarta a vezetőt... Lehet... Ha őszinte akarok lenni: én ezt már akkor sem hittem el.

Mert hát kétségtelen: Camus emberi magatartása már régen kiesett mindenféle keretből. 1935-ben belépett a francia kommunista párt algériai tagozatába, megalapította a Munka Színházát (Théâtre de Travail), két évvel később viszont kizárták a pártból. Miért? Mert időközben élharcosa lett a gyarmati elnyomás ellen küzdő arab és berber többségnek. A francia kommunista párt viszont moszkvai utasítás alapján megtiltott minden gyarmatosítás elleni tevékenységet, mert az gyöngítette volna Párizst a fegyverkező Németországgal szemben. A pártfegyelem ellen az emberi tisztesség nevében lázadó Camus-nek nem volt többé helye a pártban.

Ez a feltétlen, szinte azt mondhatnánk, kérélnemtelni emberi tisztesség elválaszthatatlan a lét abszurdumával birkózó Camus egyéniségétől, ez jellemzi újságírói és szerkesztőségi tevékenységét is: 1938-tól az *Alger Republicain* c. lapban főként az arabok és berberek ellen folytatott perekről tudósít, cikksorozatot közöl az algériai hátországban tomboló éhínségről, a hatóságok nagy bosszúságára. 1940-ben, a lap megszűnte után Párizsba megy, ahol a *Paris Soir* szerkesztőségében kap állást. Párizs német megszállása után Lyonba, majd Oránba menekül, bekapcsolódik a francia földalatti mozgalom lapjához, a *Le Combat*-nak szerkesztésébe, 1944-től főszerkesztőként. Kérélnemtelni emberi tisztességéhez tartozott az is, hogy míg ebben a minőségében feltétel nélkül harcolt a megszálló hatalom és annak ideológiája ellen, 1945-ben *Levelek egy német barátához* (*Lettres à un ami allemand*) c. írásában a megértés lehetőségét keresi a franciák és németek között.

Ezekben az években írja meg azokat a műveket, amelyek meghozzák számára a megérdemelt világhírt: a *Közöny* (*Étranger*) c. regényt, a *Sziszüphosz mítosza* (*Le mythe de Sisyphe*) c., költői magasságokba szárnyaló filozófiai tanulmányát és a *Caligula* c. drámát, elkezdí *A pestis* (*La Peste*) c. nagy regényét, amelyhez az 1941-42-ben dúló észak-afrikai tízfuszjárvány során gyűjtött tapasztalatokat, s amely 1947-ben jelenik meg. 1943-ban ismerkedik meg *Sartre*-ral, akivel szoros kapcsolatban is marad egészen 1951-ig, amikor is Camus második, nagy könyvességében, *A*

lázadó emberben (*L'Homme révolté*) lerántja a leplet a moszkvai dróton rángatott baloldali francia intellektüelek képmutatásáról. Jellemző Sartre emberi hitványságára, hogy maga nem merete megtámadni akkor már világhírű írórtársát, hanem egy fullajtár-jával íratta meg a „lesújtó recenziót” Camus könyvéről.

A Sartre körüli baloldali klikk (*Temps modernes*) ezek után mindent elkövetett, hogy kiszorítsa az ország és Európa szellemi arénájából Camus-t, akit kiújuló tüdőbaja is erősen meggyötört. 1951 után született novelláiból – amelyek csak 1957-ben jelentek meg *A száműzetés és az ország* (*L'Exil et le Royaume*) c. kötetben – és *A bukás* (*La Chute*) c. regényéből az üldözött, kirekesztett, sőt kiátkozott ember hangja szól, tárgyilagos keménységgel, de nem keserűen. Voltaképpen nem is vitatkozik ellenségeivel. Az egyetlen támadás, amelyet igazán szívére vesz, egészen más oldalról éri: A Nobel-díj átvételének alkalmával Stockholmban egy algériai diák durván számon kéri tőle, miért nem foglalkozik az Algériában dúló véres háború kérdéseivel. Éppen tőle, akinél többet talán senki nem tett szűkebb hazája gyarmati elnyomása ellen! Erre a kérdésre válaszul, amikor – 1958-ban – *Actuelles III* címen kiadja az algériai kérdéssel foglalkozó írásainak gyűjteményét. Majd a Nobel-díjjal és a világhírral a háta mögött hosszas eszmecsere folytat De Gaulle tábornokkal Algéria függetlenségének problémáiról.

A nyugati baloldali intellektüelek emberi tisztességének legkeményebb próbaköve az 1956-os magyar forradalom volt. Voltak, akik szégyenkezve kiléptek a kommunista pártból, hátat fordítottak a különböző, moszkvai irányítás alatt álló (béke)mozgalmaknak; ezen az emberpróbáló megmérettetésen azonban csak egyetlen egy személy vizsgázott jelesre: az az Albert Camus, aki *A magyarok vére* (*Le sang des Hongrois*) c. tanulmányában többek között az alábbiakat írta 1957-ben:

„A legázolt, bilincsbe vert Magyarország többet tett a szabadságért és igazságért, mint bármelyik nép a világon az elmúlt húsz esztendőben. Ahhoz, hogy ezt a történelmi leckét megértse a fülét betömő, szemét eltakaró nyugati társadalom, sok magyar

vérnek kellett elhullnia – s ez a vérfolyam már alvad az emlékezetben.

A magára maradt Európában csak úgy maradhatunk hívek Magyarországhoz, ha soha és sehol el nem áruljuk azt, amiért a magyar harcosok életüket adták, és soha, sehol – még közvetve sem – igazoljuk a gyilkosokat.”

Camus 1957-ben kapta meg az irodalmi Nobel-díjat, amelynek átvétele alkalmából a következőképpen határozta meg az értelmiségi ember, a művész, az író feladatát:

„...ma már nem léphet azoknak a szolgálatába, akik a történelmet csinálják; azoknak a szolgálatában áll, akik a történelem szenvedő alanyai...”

Mit tehet a művész a mai világban, kérdezik tőle ugyanez alkalommal. Válasza:

„Véget ért az üldögélő művészek kora... A művészet önmagában nem tudja biztosítani azt az újjászületést, amely elhozza az igazságot és szabadságot. De nélküle ez az újjászületés formátlan lenne, azt mondhatnánk, hogy létre sem jöhet...”

Az élet értelméről pedig így nyilatkozott:

„Egy élet értelme, a művészet, nem lehet más, mint hogy hozzájáruljon a minden emberben és a világban fellelhető szabadság és felelősség növeléséhez.”

Mindez nem egyeztethető persze össze a lét abszurdumának, értelmetlenségének egyetlen valóságként való elfogadásával, sem Sziszüphosz belenyugvásával, sem Prométheusz lázadásával, vagy legalábbis nem vezethető le ezekből. Mintha Camus is végrehajtotta volna az „ugrást”, anélkül hogy ugrott volna. Lehetséges, hogy ő az egyetlen ember, aki képes volt átugrani saját árnyékát?

Csaknem pontosan három évvel később egy ismeretlen okoknál fogva megvadult gépkocsival fának rohan, és meghal. Az abszurd ember abszurd élete abszurd véget ért; a visszagördült szikla nyomában a hegyoldalon lassan lefelé ballagó Sziszüphosz valószínűleg mosolyogva bólogat: Így van ez rendjén...

Az emberi, az intellektuális tisztesség e ragyogó homlokú és meleg szívű bajnokára sokan nem szívesen emlékeznek. Halálának ötvenedik évfordulóján legalább mi, magyarok, mondjunk el érte egy imát.

Tunyogi Csapó Gábor